

*Koncepcja stosunków strategicznych opartych
na wzajemnych korzyściach w relacjach
Japonii z Chinami¹*

KAROL ŻAKOWSKI

Koncepcja strategicznych relacji opartych na wzajemnych korzyściach (jap. *senryakuteki gokei kankei*, chiń. *zhanlüe de hubui guanxi*) pomiędzy Japonią a ChRL została sformułowana przez japońskich dyplomatów w 2006 roku. Zakładała ona nasilenie starań w celu budowy wzajemnego zaufania przy jednoczesnym poszanowaniu interesów partnera. Premier Abe Shinzō szybko dostrzegł w nowej koncepcji szansę na doprowadzenie do ocieplenia w relacjach z ChRL po obfitującej w kryzysy dyplomatyczne kadencji premiera Koizumiego Jun'ichirō (2001–6). Kulminacja atmosfery przyjaźni w kontaktach z Chinami przypadła na rządy propekińsko nastawionego premiera Fukudy Yasuo (2007–8), jednak już w latach 2010–2012 doszło do serii poważnych kryzysów na linii Tokio-Pekin, związanych ze sporem terytorialnym o wyspy Senkaku/Diaoyutai.

Po powrocie na urząd premiera w grudniu 2012 roku Abe Shinzō próbował przywrócić koncepcję strategicznych relacji opartych na wzajemnych korzyściach. Niemniej jednak wzrost asertywności władz obu krajów na arenie międzynarodowej sprawił, że dążenia te nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. Niniejszy artykuł analizuje ewolucję koncepcji strategicznych relacji opartych na wzajemnych korzyściach oraz jej miejsce w strategii dyplomatycznej gabinetu Abe do rekonstrukcji rządu na początku września 2014 roku.

*Narodziny koncepcji strategicznych stosunków opartych
na wzajemnych korzyściach*

Relacje chińsko-japońskie uległy znacznemu pogorszeniu na początku XXI wieku. Przyczyniły się do tego nacjonalistyczne poglądy Koizumiego Jun'ichirō, który został premierem Japonii w kwietniu 2001 roku. W trakcie wyborów na prezesa Partii Liberalno-Demokratycznej (PL-D, Jiyū Minshutō) Koizumi obiecał członkom partii, że co roku 15 sierpnia – w rocznicę kapitulacji Japonii w 1945 roku – będzie odwiedzał świątynię Yasukuni

Żakowski w Tokio². Ponieważ Yasukuni jest poświęcona Japończykom poległym za ojczyznę, od 1978 roku również zbrodniarzom wojennym klasy A skazanym na śmierć przez Trybunał Tokijski, problem ten szybko wzbudził protesty państw ościennych, zwłaszcza Korei Południowej i ChRL. O ile pod wpływem presji umiarkowanych środowisk w PL-D Koizumi aż do 2006 roku unikał odwiedzania kontrowersyjnej świątyni 15 sierpnia, o tyle składał w niej wizytę corocznie w trakcie urzędowania jako premier. Jego upór w realizacji obietnicy wyborczej doprowadził do najgłębszego kryzysu w relacjach z Chinami od czasu normalizacji oficjalnych stosunków dyplomatycznych z tym państwem w 1972 roku. Do kulminacji napięcia na linii Tokio – Pekin doszło na wiosnę 2005 roku, kiedy przez ChRL przetoczyła się fala demonstracji antyjapońskich. Po wizycie Koizumiego w świątyni Yasukuni w październiku 2005 roku ChRL zawiesiła oficjalną wymianę dyplomatyczną z Japonią na szczeblu szefów rządu i ministrów spraw zagranicznych³.

Koncepcja strategicznych stosunków opartych na wzajemnych korzyściach powstała jako sposób na poprawę relacji chińsko-japońskich. Jej autorstwo jest często przypisywane wiceministrowi ds. administracyjnych w Ministerstwie Spraw Zagranicznych Yachiemu Shōtarō, jednak w rzeczywistości była ona owocem kolektywnej pracy całego ministerstwa. Jak podkreślił Miyamoto Yūji, ambasador Japonii w Chinach w latach 2006–10, Yachi Shōtarō pod koniec kadencji premiera Koizumiego doszedł do wniosku, że poprawa stosunków z Chinami będzie kluczowym zadaniem japońskiej dyplomacji, rzutującym na całokształt polityki zagranicznej rządu w Tokio⁴. Jeszcze w maju 2005 roku, tuż po fali antyjapońskich demonstracji, Yachi odwiedził Pekin, by wziąć udział w pierwszej turze spotkań na szczeblu biurokratów wysokiego stopnia, nazwanych przez stronę japońską „dialogiem ogólnopolitycznym” (jap. *sōgō seisaku taiwa*), przez stronę chińską zaś „dialogiem strategicznym” (chiń. *zhanlüe duibua*). Początkowo rozmowy nie doprowadziły do żadnego porozumienia, ale przy okazji kolejnych spotkań Yachi Shōtarō nawiązał nić współpracy z chińskim wiceministrem spraw zagranicznych, Dai Bingguo⁵.

Główną przeszkodą na drodze do unormowania kontaktów z ChRL był fakt, że Koizumi namaścił na swojego następcę sekretarza gabinetu Abe Shinzō. Był on politykiem o jeszcze bardziej prawicowych poglądach niż Koizumi i gorącym zwolennikiem wizyt premiera w kontrowersyjnej świątyni. Niemniej jednak od początku 2006 roku Abe zaczął szukać kontaktu

z władzami w Pekinie – zarówno poprzez Yachiego, jak i poprzez przewodniczącego Rady Badań Politycznych PL-D Nakagawę Hidenao, którzy kilkakrotnie odwiedzili Pekin. Zabiegi te były motywowane tak chęcią „odmrożenia” kontaktów z Chinami, jak i obawą, że przeciwnicy Abe w PL-D mogliby wykorzystać antychińską postawę Abe, aby osłabić jego szanse na wybór na stanowisko przewodniczącego partii rządzącej i premiera. Ostatecznie starania Abe zaowocowały przyjęciem przez niego taktyki, która została ochrzczona przez mass media mianem „strategii dwuznaczności” (jap. *aimai senryaku*). Abe Shinzō oświadczył, że nie powie, czy odwiedzi Yasukuni jako premier, czy nie.

„Strategia dwuznaczności” okazała się skuteczna. Chiny, które w równym stopniu jak Japonia oczekiwały polepszenia relacji bilateralnych, postanowiły dać kredyt zaufania Abe i zaprosiły go do Pekinu. Nowy premier Japonii złożył wizytę w ChRL na początku października 2006 roku, zaledwie dwa tygodnie po objęciu urzędu. Chińskie media nazwały ją „podróżą łamania lodu” (chiń. *pobing zhi lu*). W trakcie spotkania z Abe Shinzō prezydent Hu Jintao przyznał, że przyjaźń i wspólnota interesów między oboma krajami działa nie tylko na rzecz rozwoju Chin i Japonii, ale również na rzecz pokoju, stabilności oraz dobrobytu Azji i całego świata. W kwietniu 2007 roku premier Wen Jiabao złożył rewizytę w Tokio, którą ochrzczono mianem „podróży topienia lodu” (chiń. *rongbing zhi lu*)⁶. Jako pierwszy od 22 lat chiński polityk Wen wygłosił przemówienie w japońskim parlamencie. Co ważne, premier Chin podziękował Japonii za jej wkład w rozwój gospodarczy i modernizację Państwa Środka⁷.

Współpraca między oboma krajami została jeszcze bardziej wzmocniona, gdy we wrześniu 2007 roku Abe Shinzō podał się do dymisji i został zastąpiony na fotelu premiera przez Fukudę Yasuo. Chociaż Fukuda wywodził się z tej samej frakcji w PL-D, co Koizumi i Abe, był powszechnie uważany za polityka propekińskiego i dystansował się od prawicowych inicjatyw swoich poprzedników. Jako sekretarz gabinetu w latach 2000–4 wielokrotnie poprzez zakulisowe rozmowy z władzami w Pekinie łagodził napięcia w relacjach bilateralnych, które pojawiały się w wyniku nacjonalistycznych przekonań premiera Koizumiego⁸. Nic dziwnego, że wizyta Fukudy Yasuo w Pekinie w grudniu 2007 roku została nazwana przez media „podróżą powitania wiosny” (chiń. *yingchun zhi lu*).

W międzyczasie trwały prace nad formalnym zatwierdzeniem koncepcji strategicznych stosunków opartych na wzajemnych

Żakowski korzyściach. Tuż po wizycie Abe w Pekinie Chiny przekazały Japonii intencję zawarcia czwartego porozumienia, mającego stać się podstawą kontaktów bilateralnych. Pierwszym z nich była Wspólna deklaracja zawarta przez premierów Tanakę Kakueia i Zhou Enlaia przy okazji normalizacji oficjalnych stosunków dyplomatycznych we wrześniu 1972 roku. Rząd w Tokio uznał w niej władze w Pekinie za jedyny legalny rząd Chin oraz Tajwan za część terytorium chińskiego, ChRL zrzekła się zaś odszkodowań za straty poniesione w czasie japońskiej inwazji w latach 1937–45⁹. Drugim dokumentem był Traktat o pokoju i przyjaźni podpisany przez ministrów spraw zagranicznych Sonodę Sunao i Huang Hua w sierpniu 1978 roku. Obie strony zgodziły się w nim do wzajemnego poszanowania integralności terytorialnej, nieingerencji w sprawy wewnętrzne partnera, niedążenia do hegemonii w regionie oraz rozwiązywania wszelkich sporów środkami pokojowymi¹⁰. Co ciekawe, premierem Japonii był wówczas ojciec Fukudy Yasuo, Fukuda Takeo. Za trzecie porozumienie jest uważana Wspólna deklaracja ogłoszona przez premiera Obuchiego Keizō i prezydenta Jiang Zemina w listopadzie 1998 roku. Oba kraje zobowiązały się w niej do ustanowienia partnerstwa i przyjacielskiej współpracy na rzecz pokoju i rozwoju poprzez intensyfikację wymiany bilateralnej zarówno na poziomie głów państw, jak i obywateli obu narodów¹¹.

Yachi Shōtarō przyznaje, że początkowo podszedł do chińskiej propozycji zawarcia czwartego porozumienia z pewną rezerwą. Strona japońska podejrzewała, że władze w Pekinie będą starały się przemycić w tekście nowej umowy korzystne dla nich sformułowania, takie jak zapewnienie o nieodwiedzaniu w przyszłości świątyni Yasukuni przez japońskich polityków lub udzielenie poparcia dla ChRL w sprawie statusu Tajwanu. Ostatecznie jednak obawy te ukazały się nieuzasadnione. Japońskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych wysoko oceniło gotowość Chin do wzięcia odpowiedzialności razem z Japonią za pokój, stabilność i rozwój Azji Wschodniej, złagodzenia sformułowań dotyczących problemów historycznych oraz uznania wagi podstawowych wartości uniwersalnych uznanych przez społeczność międzynarodową¹².

Do podpisania Wspólnej japońsko-chińskiej deklaracji o wszechstronnej promocji strategicznych stosunków opartych na wzajemnych korzyściach doszło w trakcie wizyty prezydenta Hu Jintao w Tokio w maju 2008 roku. Ta pierwsza od 10 lat wizyta przewodniczącego ChRL w Japonii została ochrzczone przez media mianem „podróży ciepłej wiosny” (chiń. *nuanchun zhi*

lü). Nawiązując do inicjatywy sekretarza generalnego KPCh Hu Yaobanga z lat 80. XX wieku, polegającej na zaproszeniu do ChRL 3 tys. reprezentantów japońskiej młodzieży, Hu Jintao i Fukuda Yasuo uzgodnili organizację corocznych wizyt w kraju partnera przez następne cztery lata 4 tys. młodych Chińczyków i Japończyków. Obaj przywódcy zapewnili, że kontakty chińsko-japońskie stanowią dla nich jedne z najważniejszych relacji bilateralnych oraz wyrzekli się postrzegania drugiej strony jako zagrożenie. Japonia podkreśliła, że rozwój gospodarczy Chin jest dla niej szansą, ChRL zaś pozytywnie oceniła japoński wkład w utrzymanie pokoju i stabilności na świecie oraz wyraziła uznanie dla działalności rządu w Tokio na forum ONZ. Obie strony zgodziły się oprzeć przyszłą współpracę na pięciu filarach, takich jak:

1. wzmocnienie wzajemnego zaufania w sferze politycznej i bezpieczeństwa poprzez organizację corocznych wizyt na najwyższym szczeblu, nasilenie dialogu między rządami, parlamentami i partiami politycznymi obu krajów czy wypracowanie wspólnego rozumienia uniwersalnych wartości uznanych przez społeczność międzynarodową;
2. promocja wymiany na poziomie obywateli obu krajów oraz w sferze kultury (m.in. mass mediów, miast partnerskich, sportu czy organizacji pozarządowych) w celu umocnienia poczucia przyjaźni między oboma narodami;
3. nasilenie wzajemnie korzystnej współpracy w sferze energetyki, ochrony środowiska, handlu, inwestycji, technologii informatycznych, finansów, rolnictwa, ochrony praw autorskich, otoczenia biznesu, transportu, gospodarki wodnej czy opieki społecznej, a także uczynienie Morza Wschodniochińskiego morzem „pokoju, współpracy i przyjaźni”;
4. wspólne przyczynienie się do pokoju i stabilności w Azji – Pacyfiku poprzez udział w rozmowach sześciostronnych oraz promocję regionalnej współpracy na podstawie zasady otwartości, transparentności i inkluzywności;
5. wspólny wkład w rozwiązywanie globalnych problemów, takich jak efekt cieplarniany, bezpieczeństwo energetyczne, ochrona środowiska, ubóstwo czy choroby zakaźne¹⁴.

Pierwszym konkretnym przejawem strategicznych stosunków opartych na wzajemnych korzyściach było podpisanie w czerwcu 2008 roku porozumienia w sprawie wspólnego wydobycia surowców energetycznych na Morzu Wschodniochińskim¹⁵.

Żakowski Co prawda dotyczyło ono jedynie małego obszaru i nie regulowało wszystkich szczegółów uczestnictwa japońskich firm w eksploatacji złóż, jednak stanowiło prawdziwy punkt zwrotny po wieloletnich bezowocnych negocjacjach w tej sprawie. Doceniając wkład premiera Fukudy Yasuo w rozwój kontaktów bilateralnych, prezydent Hu Jintao zgodził się, by strefa wspólnego wydobycia rozciągała się zarówno na wschód, jak i na zachód od linii środkowej, a nie obejmowała tylko obszary sporne⁶⁶. Ustępstwo strony chińskiej spotkało się jednak z gwałtownymi protestami w ChRL i demonstracjami przeciwników traktatu przed japońską ambasadą w Pekinie. W wyniku presji ze strony społeczeństwa oraz walk frakcyjnych w KPCh władze ChRL ostatecznie odłożyły na później rozmowy z Japonią na temat udziału japońskich firm w eksploatacji złoża Chunxiao/Shirakaba¹⁷.

We wrześniu 2008 roku Fukudę Yasuo zastąpił na stanowisku szefa rządu Asō Tarō, który był zwolennikiem wizyt premiera w świątyni Yasukuni. Z drugiej strony, podobnie jak Abe dwa lata wcześniej, Asō powstrzymał się od wyraźnego stwierdzenia, czy odwiedzi kontrowersyjną świątynię w sierpniu 2009 roku. W kwietniu 2009 roku wysłał jedynie symboliczną ofiarę do Yasukuni. Władze w Pekinie nie przerwały polityki odwilży w stosunkach z Japonią. Prezydent Hu Jintao nie miał obiekcji przeciw przybyciu do Japonii w celu uczestnictwa w szczycie Japonii, Chin i Korei Południowej w Fukuoce w grudniu 2008 roku. Fakt, że premier Asō bez problemów złożył rewizytę w ChRL już w kwietniu 2009 roku, potwierdził, że chińsko-japońskie kontakty dyplomatyczne na najwyższym szczeblu uległy pełnej normalizacji.

Gdy we wrześniu 2009 roku rządy w Japonii objęła Partia Demokratyczna (PD, Minshutō), stosunki japońsko-chińskie zdawały się tak dobre, jak nigdy wcześniej. Premier Hatoyama Yukio zadeklarował chęć dalszego zbliżenia z państwami Azji Wschodniej, a nawet stworzenia Wspólnoty Wschodnioazjatyckiej. Zaledwie tydzień po objęciu urzędu spotkał się z prezydentem Hu Jintao na Zgromadzeniu Ogólnym ONZ w Nowym Jorku. Z kolei już w październiku 2009 roku Hatoyama odwiedził Pekin w celu wzięcia udziału w szczycie chińsko-japońsko-koreańskim. Premier Japonii oświadczył wówczas, że chociaż sojusz z USA nadal stanowi podstawę polityki zagranicznej Japonii, jego kraj w przeszłości „był nazbyt uzależniony od Stanów Zjednoczonych”¹⁸. W grudniu 2009 roku Tokio odwiedził wiceprzewodniczący Chin Xi Jinping, który spotkał

się z cesarzem Akihito, w maju 2010 roku zaś premier Wen Jiaobao. Szef chińskiego rządu zapowiedział pogłębienie wymiany kulturalnej między oboma państwami i oficjalnie zaprosił 1 tys. reprezentantów japońskiej młodzieży na wystawę Expo w Szanghaju¹⁹.

Eskalacja sporów chińsko-japońskich

W czerwcu 2010 roku Hatoyamę Yukio zastąpił na fotelu premiera Kan Naoto, jednak nic nie wskazywało na to, by polityka odwilży w relacjach z Chinami uległa zmianie. Wręcz przeciwnie, aby nie drażnić państw ościennych, Kan zakazał nawet członkom swojego rządu wizyt w świątyni Yasukuni. Pomimo tej ostrożnej postawy, w ostatnich dwóch latach rządów Partii Demokratycznej doszło do serii kryzysów dyplomatycznych w relacjach z Chinami. Powodem były dwa incydenty związane ze sporem o wyspy Senkaku/Diaoyutai, które uwidocznily rosnącą asertywność ChRL na arenie międzynarodowej²⁰. Nie bez znaczenia był fakt, że w 2010 roku PKB Chin przewyższyło PKB Japonii. Umocniona gospodarczo ChRL zaczęła dawać do zrozumienia, że będzie bardziej zdecydowanie niż dotychczas bronić swoich interesów narodowych.

W dniu 7 września 2010 roku w pobliżu spornego archipelagu doszło do zderzenia pomiędzy chińskim kutrem rybackim a japońskim okrętem patrolowym. Japońskie służby aresztowały kapitana kutra, oskarżając go o naruszenie japońskich wód oraz staranowanie okrętu straży przybrzeżnej. Ponieważ bierna postawa w tej sprawie podważałaby chińskie roszczenia do wysp Senkaku/Diaoyutai, władze w Pekinie zażądały uwolnienia kapitana kutra. Spotkawszy się z odmową, Chiny zastosowały wobec Japonii wiele kontrowersyjnych środków nacisku. Najpierw zawiesiły z nią wszelką wymianę kulturową, łącznie z odwołaniem zaproszenia na wystawę EXPO w Szanghaju dla 1 tys. młodych Japończyków. Jak zwykle w takich przypadkach, przez ChRL przetoczyła się fala brutalnych antyjapońskich demonstracji. W drugiej połowie września 2010 roku władze w Pekinie wstrzymały eksport do Japonii metali ziem rzadkich, które są niezbędne do produkcji wielu komponentów elektronicznych, w tym silników samochodów hybrydowych²¹. Co więcej, w prowincji Hebei zatrzymano czterech obywateli Japonii, których oskarżono o szpiegostwo z powodu fotografowania chińskich instalacji wojskowych²².

W dniu 24 września 2010 roku rząd w Tokio ustąpił i nakazał ekstradycję kapitana kutra do Chin (oficjalnie tłumaczono,

Żakowski że była to niezależna decyzja prokuratury na Okinawie). Do tego czasu jednak napięcie w relacjach bilateralnych osiągnęło na tyle wysoki poziom, że uwolnienie chińskiego kapitana nie doprowadziło do natychmiastowego zakończenia kryzysu. Zamiast docenić ustępstwo ze strony Japonii, Chiny zażądały oficjalnych przeprosin i odszkodowania za zniszczony kuter. Przez cały październik 2010 roku w kolejnych miastach chińskich organizowano demonstracje antyjapońskie. Kryzys udało się zażegnać dopiero po spotkaniu Hu Jintao z Kanem Naoto na szczycie APEC w Jokohamie w listopadzie 2010 roku²³. Choć japoński premier wyraził wówczas opinię, że relacje bilateralne wróciły do stanu sprzed kilku miesięcy, zaufanie między władzami w Tokio a rządem w Pekinie uległo poważnemu naruszeniu. Sytuacja ta postawiła pod znakiem zapytania całą koncepcję strategicznych stosunków opartych na wzajemnych korzyściach.

Szansą na poprawę atmosfery w relacjach bilateralnych była postawa Chin po wielkim trzęsieniu ziemi i fali tsunami z 11 marca 2011 roku, które zniszczyły północno-wschodnie regiony Japonii. Rząd w Pekinie wyraził solidarność z Krajem Kwitnącej Wiśni i wysłał zespoły ratowników do pomocy ofiarom kataklizmu. W maju 2011 roku premier Wen Jiabao odwiedził Japonię, aby wziąć udział w czwartym trójstronnym szczycie przywódców Japonii, Chin i Korei Południowej. Oprócz obrad w Tokio uczestnicy spotkania pojechali na tereny dotknięte klęską żywiołową. Kan Naoto, Wen Jiabao i Lee Myung-bak symbolicznie skosztowali nawet japońskich warzyw, aby udowodnić, że pomimo awarii w elektrowni atomowej w Fukushima japońskie produkty rolne są bezpieczne dla zdrowia. W grudniu 2011 roku Pekin odwiedził Noda Yoshihiko, który we wrześniu 2011 roku zastąpił Kana Naoto jako premier Japonii. Obie strony powtórzyły wówczas zobowiązanie o uczynieniu Morza Wschodniochińskiego morzem pokoju, współpracy i przyjaźni. W tym samym miesiącu japoński okręt „Kirisame” złożył wizytę w chińskim porcie Qingdao²⁴. W maju 2012 roku Noda ponownie odwiedził ChRL, aby wziąć udział w kolejnym trójstronnym szczycie japońsko-chińsko-południowokoreańskim.

W międzyczasie jednak zaczął narastać następny problem związany z wyspami Senkaku/Diaoyutai. W kwietniu 2012 roku gubernator Tokio Ishihara Shintarō ogłosił plany kupna od prywatnego właściciela trzech wysp spornego archipelagu. Premier Noda stanął przed trudnym dylematem. Gdyby pozwolił Ishiharze zakupić wyspy, musiałby się liczyć z kolejnymi

provokacyjnymi posunięciami tego skrajnie prawicowego polityka na archipelagu, np. budową tam prowizorycznego portu. Nagashima Akihisa, który jako asystent premiera odpowiadał za kontakty z gubernatorem Tokio, przyznaje, że po staranym zbadaniu sprawy rząd uznał, iż nacjonalizacja wysp będzie lepszym rozwiązaniem niż ich kupno przez antychińsko nastawionego Ishiharę²⁵. Władze w Tokio nie doceniły jednak skali protestu Chin. W połowie września 2012 roku na szczycie APEC we Władywostoku premier Noda Yoshihiko został surowo upomniany przez przewodniczącego Hu Jintao, który przestrzegł stronę japońską przed nacjonalizacją wysp. Mimo to następnego dnia Noda wydał decyzję w sprawie kupna archipelagu, czym naraził chińskiego przywódcę na utratę twarzy²⁶.

Nacjonalizacja trzech wysp Senkaku/Diaoyutai wywołała falę brutalnych demonstracji antyjapońskich we wszystkich większych miastach chińskich. Rozwścieczony tłum napadał na japońskie restauracje, demolował japońskie samochody, a nawet podpalał fabryki japońskich firm. Odwołano niemal wszystkie imprezy związane z obchodami 40. rocznicy nawiązania stosunków dyplomatycznych między oboma krajami, która przypadła akurat na wrzesień 2012 roku. ChRL odwołała zaproszenie m.in. dla grupy kilkudziesięciu japońskich parlamentarzystów, którzy mieli wziąć udział we wspólnych uroczystościach w Pekinie²⁷. Wydarzenia te potwierdziły, że idea strategicznych stosunków opartych na wzajemnych korzyściach pozostała jedynie pustym sloganem.

Polityka Japonii wobec Chin za drugiego rządu Abe

W drugiej połowie września 2012 roku, w czasie eskalacji antyjapońskich zamieszek w Chinach, na stanowisko prezesa PL-D został ponownie wybrany Abe Shinzō. Z jednej strony Abe krytykował PD za miękką politykę wobec ChRL, z drugiej zaś podkreślał, że dzięki silnym koneksjom z władzami w Pekinie PL-D byłaby bardziej skuteczna w łagodzeniu napięć w relacjach z Państwem Środka. Kiedy w grudniu 2012 roku PL-D odniosła miażdżące zwycięstwo w wyborach do Izby Reprezentantów, Abe powrócił na fotel premiera.

Od samego początku drugiej kadencji Abe wykazywał silną wolę naprawy relacji z Chinami i przywrócenia idei strategicznych stosunków opartych na wzajemnych korzyściach. Świadczył o tym fakt, że na wiceprezesa PL-D mianował byłego ministra spraw zagranicznych, przewodniczącego Parlamentarnej

Żakowski Ligi Przyjaźni Japońsko-Chińskiej Kōmurę Masahiko, na ministra spraw zagranicznych zaś Kishidę Fumio – lidera umiarkowanej, tradycyjnie propekińskiej frakcji Kōchikai. Nie bez znaczenia był również fakt, że doradcą premiera został Yachi Shōtarō – jeden z głównych autorów odwilży w stosunkach z Chinami w 2006 roku. W swojej książce „Ku nowej Japonii” wydanej w styczniu 2013 roku Abe podkreślił: „Czymże są strategiczne stosunki oparte na wzajemnych korzyściach? Relacje japońsko-chińskie tradycyjnie są związane z «priorytetem przyjaźni». Oznacza to, że w przypadku zaistnienia «nieprzyjaznych» okoliczności istnieje tendencja do utrzymywania przyjacielskich relacji nawet kosztem interesu narodowego Japonii. Choć przyjaźń powinna być sposobem na osiągnięcie celu, jakim jest racja stanu, stała się celem sama w sobie. To jest odwrócenie oryginalnego zamiaru. W ramach strategicznych stosunków opartych na wzajemnych korzyściach oba kraje nieustannie zachowują się zgodnie z racją stanu. Jako że posiadamy wspólną granicę poprzez morze, jest naturalne, że czasami dochodzi do konfliktu interesów. Dzięki inwestycjom w Chinach Japonia osiąga zyski, ale jednocześnie zapewnia zatrudnienie ponad 10 milionom Chińczyków. Jednym słowem, są to relacje oparte na współzależności. Rozwiązywanie problemów politycznych w oparciu na przeświadczeniu, że nie można zerwać owych kontaktów – oto są prawdziwe strategiczne stosunki oparte na wzajemnych korzyściach. Obecne zachowanie Chin – atakowanie lub bojkotowanie japońskich firm, aby osiągnąć polityczny cel, jakim są wyspy Senkaku – niszczy kontakty gospodarcze. Tego nie można nazwać obopólnie zyskowymi relacjami. Wobec tego chcę raz jeszcze zaapelować o przywrócenie strategicznych stosunków opartych na wzajemnych korzyściach”²⁸.

Pomimo silnego przeświadczenia o potrzebie poprawy relacji z Chinami, Abe nie był skłonny zawrzeć z władzami w Pekinie zakulisowej umowy na wzór „strategii dwuznaczności” z 2006 roku. W styczniu 2013 roku premier Japonii powierzył liderowi koalicyjnej partii Kōmeitō Yamaguchiemu Natsuo list do przewodniczącego Xi Jinpinga, w którym podkreślił wagę kontaktów bilateralnych. Z drugiej strony, przed wyjazdem do Chin doszło do zamieszania związanego z tym, że Yamaguchi oświadczył, iż spór o wyspy Senkaku/Diaoyutai powinien być ponownie zawieszony. Deklaracja ta spotkała się z protestem ze strony japońskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych, gdyż przeczyła oficjalnemu stanowisku rządu w Tokio, zgodnie z którym nie ma sporu terytorialnego z Chinami²⁹. Do

podobnej sytuacji doszło w czerwcu 2013 roku, gdy ChRL odwiedziło dwóch emerytowanych polityków PL-D wysokiego szczebla – Koga Makoto i Nonaka Hiromu. Nonaka przyznał wówczas, że premier Tanaka Kakuei w rozmowie z premierem Zhou Enlaiem w Pekinie w 1972 roku zgodził się odłożyć spór o wyspy Senkaku/Diaoyutai na przyszłość. Tak jak w przypadku wypowiedzi Yamaguchiego, oświadczenie Nonaki spotkało się z potępieniem ze strony rządu w Tokio³⁰. Owe incydenty unaczyniły, że Abe nie miał intencji iść na kompromis z Chinami w sprawie sporu terytorialnego, nawet w formie potajemnej, niepisanej ugody.

Rząd w Pekinie, z kolei, postawił ustępstwo ze strony japońskiej w kwestii archipelagu Senkaku/Diaoyutai jako warunek odbycia spotkania na szczycie między liderami obu krajów. Szukając kontaktu z Xi Jinpingiem, Abe niespodziewanie zagał do niego na konferencji G20 w Sankt Petersburgu we wrześniu 2013 roku, ale ta krótka rozmowa nie miała rangi oficjalnego spotkania. Co ciekawe, w tym samym miesiącu Tokio odwiedził dyrektor Departamentu Azji w chińskim Ministerstwie Spraw Zagranicznych Xiong Bo. Po tajnych negocjacjach biurokraci obu stron wyszli z rewolucyjną propozycją kompromisu w sprawie sporu terytorialnego. Oba kraje uznałyby istnienie problemu związanego z wyspami Senkaku/Diaoyutai, ale rząd w Tokio zinterpretowałby go jako kwestię dyplomatyczną, Chiny zaś jako problem terytorialny. Ostatecznie jednak ani Abe Shinzō, ani Xi Jinping nie przystali na te warunki³¹.

Premier Abe okazał się równie mało elastyczny w kwestii problemów historycznych. W przeciwieństwie do 2006 roku jasno zadeklarował wolę złożenia wizyty w świątyni Yasukuni i przyznał, że żałuje, iż nie uczynił tego, kiedy był premierem ponad pięć lat wcześniej. Ponieważ w kwietniu 2013 roku kontrowersyjną świątynię odwiedził wicepremier Asō Tarō, Chiny odwołały zaproszenie dla delegacji Parlamentarnej Ligi Przyjaźni Japońsko-Chińskiej pod przewodnictwem Kōmury Masahiko, która miała złożyć wizytę w Pekinie w maju. Co prawda Abe nie odwiedził Yasukuni w rocznicę kapitulacji Japonii 15 sierpnia 2013 roku, ale uczynił to, aby uczcić pierwszą rocznicę powrotu na urząd premiera pod koniec grudnia 2013 roku. Ten kontrowersyjny ruch doprowadził do tymczasowego zawieszenia wymiany dyplomatycznej na wszystkich szczeblach między Chinami a Japonią.

Równoległe ze staraniami o nawiązanie konstruktywnego dialogu z władzami w Pekinie Abe umacniał więzy z krajami

Żakowski zachodnimi, NATO oraz sąsiadami Chin. Tuż po objęciu urzędu rozpoczął prawdziwą ofensywę dyplomatyczną, odwiedzając do maja 2013 roku Wietnam, Tajlandię, Indonezję, Stany Zjednoczone, Mongolię, Rosję, Arabię Saudyjską, Zjednoczone Emiraty Arabskie i Turcję. W czasie wizyty w Indonezji w połowie stycznia 2013 roku sformułował pięć zasad japońskiej polityki zagranicznej. Znalazły się wśród nich takie cele jak urzeczywistnienie uniwersalnych wartości, np. wolności wypowiedzi, oraz respektowanie prawa morza. Pierwsza była aluzją do łamania praw człowieka w ChRL, druga zaś nawiązaniem do naruszania przez chińskie kutry i okręty wojenne japońskich wód na Morzu Wschodniochińskim. Czynnikiem ideologicznym służył jednak za pretekst, o czym świadczy fakt, że obok USA czy Australii Abe zacieśnił dialog na polu polityki bezpieczeństwa z niedemokratyczną Rosją. Nic dziwnego, że władze w Pekinie postrzegały aktywność Japonii na arenie międzynarodowej jako próbę stworzenia „kordonu sanitarnego” wokół ChRL³². Co więcej, w ramach nowej koncepcji „aktywnego pacyfizmu” (*sekkyokuteki heiwasbugi*) Abe położył nacisk na zwiększenie zdolności obronnych własnego kraju. Skutkowało to m.in. powołaniem do życia Rady Bezpieczeństwa Narodowego oraz zwiększeniem wydatków na zbrojenia, zwłaszcza dla straży przybrzeżnej i Morskich Sił Samoobrony. Jak zauważył Abe w swojej książce, przy obronie wysp Senkaku/Diaoyutai liczyć się będą nie negocjacje, a przede wszystkim „fizyczna siła”³³.

Niemniej jednak na wiosnę 2014 roku nastąpiło ożywienie w kontaktach Japonii z Chinami. W kwietniu 2014 roku Pekin odwiedzili tacy politycy, jak były premier Fukuda Yasuo, były wicepremier i przewodniczący PL-D Kōno Yōhei czy gubernator Tokio Masuzoe Yōichi. Z kolei w maju 2014 roku wizytę w ChRL złożyły delegacje dwóch propekińskich grup parlamentarnych: Parlamentarnej Ligi Przyjaźni Japońsko-Chińskiej oraz Stowarzyszenia Badań Problemów Azji i Afryki. Co ciekawe, wiceprezes PL-D Kōmura Masahiko później przyznał, że w rozmowie z chińskimi dyplomatami zauważył, iż jego zdaniem Abe nie odwiedzi świątyni Yasukuni po raz drugi jako premier³⁴. Może to być przejawem zakulisowych rozmów prowadzonych przez Abe z ChRL poprzez propekińsko nastawionych polityków PL-D. Wersję tę potwierdza fakt, że pod koniec lipca 2014 roku Fukuda Yasuo złożył potajemną wizytę w Chinach jako posłaniec premiera Japonii, na początku sierpnia 2014 roku zaś minister spraw zagranicznych Kishida Fumio rozmawiał ze swoim chińskim odpowiednikiem Wang Yi przy okazji spotka-

nia Regionalnego Forum ASEAN w Mjanmie. Obaj pokreślili, że Abe oczekuje spotkania z Xi Jinpingiem na szczycie APEC w Pekinie w listopadzie 2014 roku. Jak widać, pomimo usilnych starań, do momentu rekonstrukcji gabinetu na początku września 2014 roku Abe nie zdołał doprowadzić do przełamania impasu w kontaktach z Chinami.

*Koncepcja
stosunków
strategicznych...*

Wnioski

Koncepcja strategicznych relacji opartych na wzajemnych korzyściach symbolizowała podstawowe założenia odwilży w relacjach japońsko-chińskich po 2006 roku. Władze w Tokio i rząd w Pekinie przyznały, że ze względu na znaczenie stosunków między oboma państwami dla rozwoju gospodarczego i stabilności w regionie Azji Wschodniej, utrzymanie przyjacielskich kontaktów bilateralnych i pogłębianie wymiany na wszystkich polach leży w obopólnym interesie. Wychodząc naprzeciw chińskim oczekiwaniom, w czasie swojej pierwszej kadencji premier Abe nie odwiedził świątyni Yasukuni. Incydent na Morzu Wschodniochińskim w 2010 roku i nacjonalizacja wysp Senkaku/Diaoyutai w 2012 roku doprowadziły jednak do znacznej eskalacji napięcia w stosunkach chińsko-japońskich. Skala kryzysów dyplomatycznych postawiła pod znakiem zapytania koncepcję strategicznych relacji opartych na wzajemnych korzyściach. Brak zaufania między przywódcami obu krajów oraz wzrost asertywności na arenie międzynarodowej zarówno władz w Pekinie, jak i rządu w Tokio uniemożliwił zawarcie zakulisowego porozumienia w sprawie sporu terytorialnego i problemów historycznych. W rezultacie, do czasu rekonstrukcji rządu Abe we wrześniu 2014 roku starania japońskiego premiera o powrót do idei strategicznych relacji opartych na wzajemnych korzyściach nie przyniosły niemal żadnych rezultatów.

PRZYPISY

1. Niniejszy artykuł powstał w ramach projektu badawczego *Zmiany instytucjonalne w polityce zagranicznej Japonii po reformie rządu centralnego na początku XXI wieku*. Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2013/11/B/HS5/04005.
2. Shintoistyczna świątynia Yasukuni została wybudowana w 1869 roku, zaś pod obecną nazwą funkcjonuje od 1879 roku. Oddaje się w niej hołd 2,5 mln zmarłym, w większości w czasie II wojny światowej. Największe kontrowersje budzi znajdujące się w granicach świątyni-

- ni muzeum Yūshūkan, które ukazuje zniekształconą wersję historii i gloryfikuje japoński militarystyczny. Szerzej na ten temat: T. Takahashi, *Yasukuni mondai* [Problem Yasukuni], Tokio 2005, s. 64–96.
3. K. Żakowski, *Wewnątrzpartyjne uwarunkowania polityki japońskiej Partii Liberalno-Demokratycznej wobec Chin w latach 1955–2006*, Łódź 2012, s. 298–328.
 4. Wywiad autora z Miyamoto Yūjim, Tokio, 12 lipca 2013.
 5. Sh. Yachi, M. Takahashi, *Gaikō no senryaku to kokorozasbi. Zen gamu jimujikan Yachi Shōtarō wa kataru* [Strategia i ambicja w dyplomacji. Opowiada były wiceminister ds. administracyjnych w MSZ Yachi Shōtarō], Tokio 2009, s. 30–9.
 6. Sh. Yan, *Dangdai Zhongguo waijiao* [Dyplomacja współczesnych Chin], Szanghaj 2009, s. 279.
 7. M. Okada, *Nitchū kankei to ODA – tai-Cbū ODA o meguru seiji gaikōshi nyūmon* [Stosunki japońsko-chińskie a ODA – Wprowadzenie do historii dyplomacji na temat ODA wobec Chin], Tokio 2008, s. 191.
 8. Wywiad autora z wysokiej rangi urzędnikiem japońskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Japonii, Tokio, 18 grudnia 2012.
 9. „Nihonkoku seifu to Chūka Jinmin Kyōwakoku seifu no kyōdō seimei” [Wspólna deklaracja rządu Japonii i rządu Chińskiej Republiki Ludowej] z 29.09.1972, *Nitchū kankei kibon sbiryōsbū 1949 nen – 1997 nen* [Zbiór podstawowych dokumentów na temat stosunków japońsko-chińskich, lata 1949–97], Tokio 1998, s. 428–9.
 10. „Nihonkoku to Chūka Jinmin Kyōwakoku to no aida no heiwa yūkō jōyaku” [Traktat o pokoju i przyjaźni pomiędzy Japonią a Chińską Republiką Ludową] z 12.08.1978, *Nitchū kankei kibon...*, s. 514–6
 11. *Heiwa to batten no tame no yūkō kyōryoku pātonashippu no kōchiku ni kan suru nitchū kyōdō sengen* [Wspólna deklaracja japońsko-chińska dotycząca budowy partnerstwa i przyjacielskiej współpracy na rzecz pokoju i rozwoju] z 26.11.1998, http://www.mofa.go.jp/mofaj/area/china/nc_sengen.html [dostęp 06.09.2014].
 12. Sh. Yachi, M. Takahashi, op. cit., s. 41–3.
 13. Sh. Yan, op. cit., s. 279–83.
 14. «*Senryakuteki gokei kankei*» no bōkatsuteki suisbin ni kan suru nitchū kyōdō seimei [Wspólna deklaracja japońsko-chińska o wszechstronnej promocji strategicznych stosunków opartych na wzajemnych korzyściach] z 7.05.2008, http://www.mofa.go.jp/mofaj/area/china/visit/0805_ks.html [dostęp 06.09.2014].
 15. Japonia i Chiny toczą spór o rozgraniczenie wód Morza Wschodniochińskiego. Japonia promuje zasadę ekwidystansu, podczas gdy Chiny twierdzą, że granica powinna przebiegać pośrodku Rowu Okinawy.
 16. J. Manicom, „Sino-Japanese Cooperation in the East China Sea: Limitations and Prospects”, *Contemporary Southeast Asia*, 2008, Vol. 30, No. 3, s. 466–9.

17. Y. Shimizu, «*Chūgoku mondai*» no kakushin [Rdzeń „problemu chińskiego”], Tokio 2009, s. 74–5.
18. *Minsbutō seiken 100 nichi no sbinsō* [Prawda o 100 dniach rządów Partii Demokratycznej] pod red. Asahi Shinbun Seiken Shuzai Sentā, Tokio 2010, s. 113.
19. *Wen Jiabao tong Riben sbouxiang Jiushan Youjifu huitan* [Rozmowa Wen Jiabao z japońskim premierem Hatoyamą Yukio], <http://www.china-embassy.or.jp/chn/zt/wjzbzlfz2010/t705323.htm> [dostęp: 7.02.2011].
20. Spór o bezludne wyspy Senkaku/Diaoyutai na Morzu Wschodniochińskim rozpoczął się na przełomie lat 60. i 70. XX wieku, kiedy w okolicy archipelagu wykryto złoża surowców energetycznych. Wyspy znajdują się pod administracją Japonii, ale zarówno ChRL, jak i Republika Chińska na Tajwanie przywołują liczne dowody historyczne na to, że były one niegdyś terytorium chińskim.
21. T. Marukawa, „Tekuno nashonarizumu no shōtotsu – Reaāsu o meguru nitchū kankei” [Zderzenie techno-nacjonalizmów – Sprawa metali ziem rzadkich w relacjach japońsko-chińskich], *Chūgoku wa, ima* [Chiny obecnie], red. R. Kokubun, Tokio 2011, s. 173–7.
22. „Chūgoku. Nihonjin 4 nin kōsoku. «Gunji kuiki de satsuei» Shinkasha hōdō. Fujita kankeisha ka” [Chiny. Zatrzymanie 4 Japończyków. Informacja Xinhua: [„Fotografowali w strefie wojskowej”. Czy związani z Fujitą?], *Yomiuri Shinbun* z 24.09.2010, s. 1.
23. K. Żakowski, „Kryzys w relacjach chińsko-japońskich w związku ze sporem o wyspy Senkaku/Diaoyutai”, [w:] K. Żakowski, [red.], *Współczesna Azja Wschodnia. Wybrane zagadnienia*, Łódź 2011, <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/2086/karol.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [dostęp: 25.09.2014], s. 135.
24. G. Itō, A. Takahara, „Minshutō seiken tanjō ikō no nitchū kankei, 2009–12” [Stosunki japońsko-chińskie od początku rządów Partii Demokratycznej, 2009–2012], A. Takahara, R. Hattori [red.], *Nicchū Kankei Shi 1972–2012, I, Seiji* [Historia stosunków japońsko-chińskich 1972–2012, I, Polityka], Tokio 2012, s. 496.
25. Wywiad autora z byłym wiceministrem obrony Nagashimę Akihisą, Parlament Japonii, Tokio, 25 marca 2013.
26. K. Żakowski, „2012 nen Senkaku Shotō kokuyūka o meguru kettei katei no ichi kōsatsu” [Analiza procesu decyzyjnego w sprawie nacjonalizacji wysp Senkaku w 2012 roku], *Hō to Seiji*, 2014, Vol. 64, No. 4, s. 121–43.
27. „Nicchū kokkō seijōka 40 shūnen. Chōtōha giindan hōchū chūshini” [40. rocznica normalizacji stosunków dyplomatycznych. Odwołanie wizyty w Chinach ponadpartyjnej grupy parlamentarzystów], *Mainichi Shinbun* z 13.09.2012, s. 2.
28. Sh. Abe, *Atarashii kuni e. Utsukushii kuni e. Kanzenban* [Ku nowemu krajowi. Ku pięknemu krajowi. Pełne wydanie], Tokio 2013, s. 249–250.

- Żakowski* 29. „Senkaku «tanaage ron» funkyūmo. Kōmei daihyō kyō hōchū” [Zamieszanie z „planem zawieszenia” sporu o Senkaku. Wizyta w Chinach lidera Kōmeitō], *Asahi Shinbun* z 22.01.2013, s. 4.
30. K. Ono, R. Kuratomi, N. Hayashi, „«Senkaku tanaage, kokkō seijōka toki ni kakunin». Seifu, Nonaka moto kanbōchōkan no hatsugen hikeshi” [„Zawieszenie sporu o Senkaku było zatwierdzone w czasie normalizacji stosunków dyplomatycznych”. Rząd zaprzecza wypowiedzi byłego sekretarza gabinetu Nonaki Hiromu], *Asahi Shinbun* z 5.06.2013, s. 3.
31. *Yomiuri Shinbun Seijibu*, «*Nicchūkan*» *gaikō sensō* [„Japońsko-chińsko-południowokoreańska” wojna dyplomatyczna], Tokio 2014, s. 132–5.
32. E. Ogawa, *Kokka no meibun. Abe seiken kiseki no dokyumento* [Los państwa. Dokument na temat cudu rządu Abe], Tokio 2013, s. 204–16.
33. Sh. Abe, op. cit., s. 248.
34. „«Abe shushō wa mō Yasukuni ni ikanai». Kōmura shi «nicchū kankei ga shinten sureba» Chūgoku yōjin ni dentatsu” [„Premier Abe już nie pójdzie do Yasukuni”. Kōmura przekazał chińskiemu oficjelowi: „jeśli tylko będzie postęp w relacjach japońsko-chińskich”], *Sankei Shinbun* z 13.07.2014, <http://sankei.jp.msn.com/politics/news/140713/stt14071318410001-n1.htm> [dostęp: 09.09.2014].
35. „Nicchū gaishō ga kaidan. Dainiji Abe seiken de hatsu, kankei kaizen ni muke iken kōkan” [Rozmowa między ministrami spraw zagranicznych Japonii i Chin, pierwszy raz za drugiej kadencji Abe, wymiana zdań ku poprawie relacji], *Sankei Shinbun* z 10.08.2014, <http://sankei.jp.msn.com/politics/news/140810/plc14081003590009-n1.htm> [dostęp: 09.09.2014].